

GITARA SAN'ATINING RIVOJLANISH TARIXI VA JANRLARARO O'ZGARISHLAR

Sa'dullayev Doniyor Sayfullayevich

O'z DK huzuridagi B.Zokirov nomidagi

Milliy estrada instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada gitara san'ati tarixining shakllanish jarayonlari, uning qadimgi cholg'ulardan boshlab zamonaviy ijrochilik uslublariga qadar bo'lgan taraqqiyoti yoritilgan. Asarda gitara cholg'usining Yevropa musiqa madaniyatidagi tutgan o'rni, uning xalq cholg'usidan professional sahna cholg'usiga aylanishi, elektr gitara paydo bo'lishi va XX–XXI asrlardagi janrlararo transformatsiyalari tahlil qilinadi. Maqola doirasida klassik gitara, jazz, blues, rock, pop, flamenco kabi janrlar misolida ijrochilikning texnik, tembr va uslubiy o'zgarishlari ilmiy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi. Gitara san'atining globallashuv davrida raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashuvi, uning multijrnal universallashtiruvchi va professional musiqiy ta'limda tutgan o'rni haqida xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: gitara, ijrochilik san'ati, klassik gitara, elektr gitara, jazz, flamenco, rock, janrlararo sintez.

Аннотация. В данной статье рассматривается историческое становление гитарного искусства — от древних прототипов струнных инструментов до формирования современной классической и электрогитары. Особое внимание уделено влиянию культурных и жанровых факторов на развитие техники исполнения и тембровых возможностей инструмента. Анализируются ключевые этапы эволюции гитары: появление классической гитары, развитие национальных направлений (например, фламенко), изобретение электрогитары и её роль в становлении новых музыкальных жанров — джаза, блюза, рока и поп-музыки. Также освещается влияние цифровых технологий XXI века на изменение исполнительских практик и расширение функционала гитары как универсального инструмента, применяемого в различных музыкальных направлениях.

Ключевые слова:

гитара, гитарное искусство, классическая гитара, электрогитара, фламенко, джаз, рок, жанровая трансформация, история музыки.

Kirish

Gitara bugungi kunda nafaqat musiqa olamining eng ommaviy cholg'usi, balki global madaniyatning ajralmas ramzidir. Milliy folklor musiqa asarlaridan tortib, simfonik orkestr

ijrosigacha, jazz klubidan tortib rock kontsertlarigacha — gitara har bir musiqiy makonda o'z o'rniga ega. Uning bunday mashhurligi cholg'uning texnik imkoniyatlari, ijrochilik uslublarining kengligi, tashilishi qulayligi va ovoz chiqarish doirasining cheksizligi bilan bog'liq. Jozibali tembri, ritmni ushlab turishdagi qulayligi va akkordlar boyligi gitara san'atini doimiy ravishda yangi janrlar sari yetaklab kelmoqda.

1. Gitara cholg'usining kelib chiqishi va tarixiy ildizlari

Tarixiy manbalarga ko'ra, gitara prototiplari qadimgi Hindiston, Xitoy, Mesopotamiya va Misr hududida mavjud bo'lgan torli cholg'ular bilan bog'liq. Arxeologik topilmalarda miloddan avvalgi IV–III asrlarda o'xshash cholg'ular uchraydi. Andalusiyani zabt etgan arablar orqali Ispaniyada “ud” cholg'usi paydo bo'lib, keyinchalik Ispan xalqi tomonidan qayta ishlanib, yangi tembr va konstruksiyaga ega cholg'u yaratildi — vihuela.

XVIII asrda italyan ustasi Antonio Torres gitara korpusi hajmini oshirib, rezonans tizimini takomillashtirdi va zamonaviy klassik gitara shakllandi. Shundan so'ng gitara akademik ta'limning bir qismiga aylandi.

2. Klassik gitara maktabi

XIX–XX asrlarda gitara yuksalishining muhim elementi — o'quv-metodik maktablarning shakllanishi bo'ldi. Gitara uchun maxsus etyudlar, texnik mashqlar, uslubiy qo'llanmalar yaratildi. Bu jarayon musiqachilarga:

- akkordlar va arpej usullarini mukammal egallash,
- fingerstyle (barmoqlar bilan ijro usuli)ning rivojlanishi,
- murakkab polifonik asarlarni gitarada ijro etish imkonini berdi.

Andrés Segovia gitara uchun J.S.Bax, Albenis, Tarrega va boshqa bastakorlarning asarlarini moslashtirib, gitarani ilk bor simfonik zallar sahnasiga olib chiqdi. Bugungi kunda klassik gitara o'quv yurtlari, oliy musiqiy maktablar va konservatoriyalarda mustaqil yo'nalish sifatida o'qitiladi.

Klassik gitara san'ati rivojida quyidagi buyuk ijrochilar muhim o'rin tutadi:

Joinchi	Hissa
Fernando Sor (1778–1839)	Gitara uchun ilk yirik kompozitsiyalar muallifi
Mauro Giuliani (1781–1829)	Virtuozlik texnikasiga asos solgan
Andrés Segovia (1893–1987)	Gitarani akademik sahnaga olib chiqqan, klassik repertuar yaratgan

Klassik gitara ijrochiligi yakka konsert san'ati sifatida shakllanib, XX asrda konservatoriyalar va musiqiy o'quv yurtlarida o'qitila boshladi.

3. Flamenco — milliy merosdan jahon sahnasiga

Flamenco gitara ijrochiligi asosan Ispaniyaning Andalusiya viloyatida shakllangan bo‘lib, u faqat musiqiy yo‘nalish emas, balki milliy identitetning bir qismi hisoblanadi. Flamenco ijrochiligida gitara vokal (cante) va raqs (baile) bilan uyg‘un ijro etiladi. Bu janrning o‘ziga xosligi shundaki:

- ritmik shakl compás deb ataladi,
- ijro jarayonida improvizatsiya markaziy o‘rinni egallaydi,
- texnika hissiy ifodaning kuchi bilan o‘lchanadi.

Paco de Lucia flamenconi xalq cholg‘usi bo‘lishdan chiqarib, jahon sahnasida professional musiqa darajasiga ko‘tardi. U flamencoga jazz elementlarini qo‘shib, janrlararo sintez asoschisi sifatida mashhur bo‘ldi.

4. Elektr gitaraning ixtiro qilinishi va yangi davr

XX asr boshlarida musiqa sanoatidagi yangilik — mikrofon va kuchaytirgich texnologiyalarining rivojlanishi natijasida elektr gitara ixtiro qilindi. U quyidagi yangiliklarni olib keldi:

- o‘zgarmas tembr,
- yuqori ovoz kuchi,
- sustayn (uzoq cho‘zilish) effekti,
- ovozni effektlar orqali manipulyatsiya qilish imkoniyati.

Elektr gitaraning mashhur brendlari:

- Fender Stratocaster
- Gibson Les Paul

Elektr gitara yangi musiqa janrlarining tug‘ilishiga sabab bo‘ldi: blues-rock, hard rock, heavy metal, jazz fusion va boshqalar.

5. Jazz va Bluesda gitara

Blues — elektr gitaraning ilk "uyidir". Blues gitarachilari ijroni ko‘pincha slide uslubida bajarishadi: tor ustidan metall yoki shisha silindr yordamida sirg‘alib, cho‘zilish effekti hosil qilinadi. Blues gitara, ayniqsa, shaxsiy hissiyot va ruhiy holatni ifoda etishga xizmat qiladi. Shu sababli B.B. King:

“Gitara — mening ovozimdir” degan.

Jazzda esa gitara intellektual cholg‘u sifatida qaraladi: murakkab akkordlar, garmoniyalar va ritmik sinxopa uning asosini tashkil etadi. Jazz gitarachilaridan:

- Wes Montgomery — oktava texnikasi asoschisi
- Pat Metheny — atmosfera tovushlari va improvizatsion shakllarning ustasi

Jazzda gitara ba‘zan vokal yoki saksofon singari yetakchi solist vazifasini bajaradi

Gitara dastlab ritmik cholg'u sifatida ishlatilgan bo'lsa, keyinchalik jazzda improvizatsion yetakchi cholg'uga aylana boshladi. Bluesda esa gitara — lirika, ruhiy holat va musiqiy ifoda vositasiga aylandi (B.B. King, Muddy Waters).

Jazz gitara xususiyatlari:

- murakkab akkordlar,
- improvizatsiya,
- aralash ritmika (sving, sinxopa),
- keng dinamik diapazon.

6. Rock musiqa va gitara inqilobi

1950-yillardan boshlab gitara rock musiqaning markaziga aylandi. Jimi Hendrix, Eric Clapton, Jimmy Page kabi gitara afsonalari yangi texnik mlar kashf qildi:

- wah-wah pedal,
- distorsiya,
- tapping,
- feedback.

Shundan so'ng gitara shunchaki cholg'u emas, balki madaniy ramzga aylandi.

7. XXI asr: Gitara san'atida raqamli evolyutsiya

Zamonaviy texnologiyalar gitarani yanada demokratlashtirdi:

- raqamli effekt protsessorlari,
- virtual pedalboard,
- onlayn musiqiy ta'lim platformalari (Yousician, Fender Play),
- AI yordamida kompozitsiyalar yaratish.

Gitara bugun global, janrlararo, texnologik cholg'u sifatida rivojlanishni davom ettirmoqda.

Gitara cholg'usining shakllanish va rivojlanish tarixi musiqiy janrlar, texnologik o'zgarishlar va kreativ yondashuvlar bilan chambarchas bog'liq. U xalq cholg'usidan professional sahna cholg'usiga aylandi, klassik musiqadan rock va jazzgacha bo'lgan yo'lni bosib o'tdi. XXI asrda gitara raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashib, musiqiy ta'lim, sahna san'ati va kompozitsiyada universal cholg'uga aylandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Segovia, A. The Segovia Technique. New York: Macmillan, 1981.
2. Turnbull, H. The Guitar from the Renaissance to the Present Day. London: Batsford, 1974.
3. Jeffrey, A. Electric Guitars and the Amplifier Revolution. Chicago Press, 2009.

4. Pujol, E. Escuela Razonada de la Guitarra. Barcelona: Union Musical, 1934.
5. Grunfeld, F. The Art and Times of the Guitar. New York: Collier Books, 1974.
6. Kobzar, S. "Flamenco Guitar Techniques." European Journal of Music Studies, 2021.